

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 391

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi
Ryszard Brol
Andrzej Raszkowski
Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Comp-rajt
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-509-4

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Wanda Maria Gaczek: Szanse i zagrożenia rozwoju wielkomiejskich obszarów funkcjonalnych na przykładzie Aglomeracji Poznańskiej	11
Danuta Stawasz: Trendy zagospodarowania przestrzeni polskich miast – przyczyny i konsekwencje dla ich rozwoju	23
Florian Kuźnik: Zarządzanie efektywnością miejskich usług publicznych	32
Artur Myna: Uwarunkowania przestrzennego zróżnicowania kosztów utrzymania wielorodzinnych zasobów mieszkaniowych	40
Adam Drobniak, Klaudia Plac: <i>Urban resilience</i> – studia przypadków oceny ekonomicznej prężności miejskiej	49
Andrzej Raczyk, Iwona Majkowska: Problemy identyfikacji gmin o zdominowanej strukturze gospodarki	62
Ewelina Szczech-Pietkiewicz: <i>Smart city</i> – próba definicji i pomiaru	71
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Zarządzanie partycypacyjne we wspólnotach lokalnych	83
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Gminy wiejskie jako beneficjenci środków z UE w latach 2007–2013 na przykładzie województwa mazowieckiego	92
Andrzej Raszkowski: Zestawienie silnych i słabych stron Dzierżoniowa oraz kluczowych zadań do realizacji w świetle badań ankietowych	101
Cezary Brzeziński: System planowania przestrzennego jako bariera realizacji komponentu miejskiego polityki spójności w Polsce	110
Justyna Danielewicz: Współpraca na obszarach wiejskich na przykładzie funkcjonowania lokalnej grupy działania Fundacja Rozwoju Gmin „PRYM”	119
Sylwia Dolzblasz: Otwartość transgraniczna placówek usługowych w mieście podzielonym Gubin/Guben	128
Eliza Fareluk: Innowacyjność w procesie rewitalizacji obszarów miejskich	137
Anna Grochowska: Zagrożenia i konflikty w zakresie zagospodarowania przestrzennego na terenie Parku Krajobrazowego Sudetów Wałbrzyskich	147
Kamila Juchniewicz-Piotrowska: Decyzja o warunkach zabudowy jako przyczyna braku ładu przestrzennego	156
Alina Kulczyk-Dynowska: Przestrzenne i finansowe aspekty funkcjonowania Białowieskiego Parku Narodowego	167
Sławomir Olko: Rola klastrów w przemysłach kreatywnych w rozwoju miast ...	175
Katarzyna Przybyła: Poziom życia w wybranych miastach województwa śląskiego	183
Justyna Adamczuk: Rola szkół wyższych w kreowaniu wizerunku miast. Studium przypadku Jeleniej Góry i Wałbrzycha	193

Marta Kusterka-Jefmańska: Jakość życia a procesy zarządzania rozwojem lokalnym	202
Arkadiusz Talik, Remigiusz Mazur: Prawne instrumenty kształtowania podatków lokalnych przez gminy (na przykładzie podatku od nieruchomości)	211
Ewelina Julita Tomaszewska: Możliwości wsparcia rozwoju gminy w programie rozwoju obszarów wiejskich 2014–2020	220
Piotr Paczowski: Znaczenie i wpływ kapitału społecznego na rozwój lokalny	229
Maciej Turała: Ocena wpływu zmiany regulacji na zdolność gmin w Polsce do obsługi i zaciągania zobowiązań	239
Lech Jańczuk: Samorząd terytorialny jako benchmark ładu zintegrowanego w procesie rozwoju zrównoważonego	248
Jacek Witkowski: Rola walorów przyrodniczych w rozwoju lokalnym w świetle dokumentów strategicznych na przykładzie wybranych gmin Lubelszczyzny	257
Bożena Kuchmacz: Partnerstwo trójsektorowe jako źródło lokalnego kapitału społecznego	266
Agnieszka Krześ: Znaczenie zasobów endogenicznych w rozwoju Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego – wybrane aspekty	275
Katarzyna Wójtowicz: Przejawy naruszeń zasady adekwatności w procesie decentralizacji zadań publicznych w Polsce	284
Ewa M. Boryczka: Współpraca sektora publicznego, prywatnego i społecznego w procesie rewitalizacji obszarów centralnych polskich miast	292
Paweł Zawora: Instrumenty rozwoju lokalnego wykorzystywane w samorządach gminnych	302

Summaries

Wanda Maria Gaczek: Opportunities and threats for the development of urban functional areas – example of the Poznań agglomeration	11
Danuta Stawasz: Trends of Polish cities land planning – causes and consequences for their development	23
Florian Kuźnik: Managing the effectiveness of urban public services	32
Artur Myna: Conditions of spatial diversity of maintenance costs in multi-family dwelling stock	40
Adam Drobnik, Klaudia Plac: Urban resilience – case studies of economic urban resilience assessment	49
Andrzej Raczyk, Iwona Majkowska: Problems in the identification of communes with dominated economic structure	62
Ewelina Szczech-Pietkiewicz: Smart City – definition and measurement attempt	71

Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Participatory management in local communities	83
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Rural communes as beneficiaries of EU funds in 2007-2013 on the example of Mazowieckie Voivodeship	92
Andrzej Raszkowski: Strengths and weaknesses of Dzierżoniów and the key tasks to be implemented in the light of survey research	101
Cezary Brzeziński: Spatial planning system as a barrier to the realization of urban component of cohesion policy in Poland	110
Justyna Danielewicz: Cooperation in rural areas. The case of local Action Group "Prym"	119
Sylvia Dolzblasz: Transborder openness of service providers in the divided city of Gubin/Guben	128
Eliza FarelNIK: Innovativeness in the process of urban revitalization	137
Anna Grochowska: Threats and conflicts in the field of spatial planning in the Wałbrzych Sudeten Landscape Park	147
Kamila Juchniewicz-Piotrowska: Planning permission as the reason for the lack of spatial organization	156
Alina Kulczyk-Dynowska: The spatial and financial aspects of functioning of Białowieża National Park	167
Sławomir Olko: Role of clusters in creative industries in the development of cities	175
Katarzyna Przybyła: Living standards in chosen Silesian cities	183
Justyna Adamczuk: The role of universities in city image creating. Case study of Jelenia Góra and Wałbrzych	193
Marta Kusterka-Jefmańska: Quality of life vs. processes of local development management	202
Arkadiusz Talik, Remigiusz Mazur: Legal instruments of local taxes shaping by municipalities (on the example of real estate tax)	211
Ewelina Julita Tomaszewska: The possibility of supporting the development of a community in the 2014-2020 Rural Development Programme	220
Piotr Paczowski: The significance and impact of social capital on the local development	229
Maciej Turała: Assessment of regulation change impact on Polish communes' capacity to service liabilities	239
Lech Jańczuk: Local government as the benchmark of integrated governance in the process of sustainable development	248
Jacek Witkowski: The role of natural values in the local development in the light of the strategic documents on the example of selected Lublin communes	257
Bożena Kuchmacz: Three sector partnership as a source of local social capital	266

Agnieszka Krześ: The significance of endogenous resources for the development of Wrocław Metropolitan Area – chosen aspects	275
Katarzyna Wójtowicz: Manifestations of adequacy violations in the process of fiscal decentralization in Poland	284
Ewa M. Boryczka: Cooperation between public, private and social sectors in the process of revitalization of the city centers in Poland	292
Paweł Zawora: Means used by local governments to enhance local development	302

Piotr Paczowski

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: paczowski.broker@op.pl

ZNACZENIE I WPŁYW KAPITAŁU SPOŁECZNEGO NA ROZWÓJ LOKALNY

THE SIGNIFICANCE AND IMPACT OF SOCIAL CAPITAL ON THE LOCAL DEVELOPMENT

DOI:10.15611/PN.2015.391.24

Streszczenie: Rozwój lokalny to złożony proces następujący pod wpływem wielu czynników. Jednym z nich jest kapitał społeczny. Determinuje on efektywność i dynamikę funkcjonowania rynku. Bez względu na rodzaj i miejsce występowania stanowi on jeden z najważniejszych czynników rozwoju lokalnego. Takie jego rozumienie oznacza właściwy kierunek postrzegania gospodarki, społeczeństwa, a co za tym idzie – szeroko pojętej ekonomii. Problematyka kapitału społecznego występowała od zarania dziejów w filozofii świata, jednocześnie stanowiąc podwaliny wielu hipotez i upowszechnienia tegoż terminu w języku ekonomistów. Kapitał społeczny wnosi do państwa wiele dobrego, pod warunkiem właściwego zarządzania i prężnie rozwijającej się gospodarki. Nie należy jednak bagatelizować jego negatywnego wymiaru, który może mieć druzgocący wpływ na rozwój lokalny. Proces ten jest kluczowy dla zaistnienia regionu oraz promocji województwa.

Słowa kluczowe: kapitał, społeczeństwo, rozwój, rząd, gospodarka.

Summary: Local development is a complex process being a result of many factors. One of them is social capital. It determines the efficiency of the market. Regardless of the type and place of occurrence, it is one of the most important factors of local development. Such a perception means the correct direction of perception of the economy, society and consequently widely understood economy. The issue of social capital has been since the dawn of history in the philosophy of the world, at the same time acting in the foundations of many hypotheses and disseminations of that term in the language of economists. Social capital brings a lot of good to a state, provided the proper management and a rapidly growing economy. However, its negative dimension, which can have a devastating impact on local development, should not be underestimated.

Keywords: capital, society, development, government, economy.

1. Wstęp

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytania: czy kapitał społeczny w ogóle ma znaczenie, a jeśli tak, to w jaki sposób wywiera wpływ na rozwój lokalny, czym się ten wpływ przejawia, co jest jego źródłem, jakie są jego cechy zarówno pozytywne, jak i negatywne, wreszcie, czy warto z niego korzystać i brać pod uwagę w planach rozwojowych. Faktu istnienia kapitału społecznego nikt nie podważa (podobnie jak konieczności rozwoju lokalnego), a jego rola w kreowaniu szeroko rozumianego postępu we wszelkich sferach życia, w tym w rozwoju lokalnym, wydaje się również niezaprzeczalna. A skoro tak, to traktowanie go jako jednego z najistotniejszych czynników rozwoju lokalnego oznacza właściwy kierunek nie tylko koncepcyjny, ale może nade wszystko bezwzględnie konieczny z pragmatycznego punktu widzenia.

2. Kapitał społeczny

Obecnie coraz częściej w poszukiwaniach czynników determinujących efektywność funkcjonowania rynku i społeczeństwa ekonomiści, socjologowie oraz politolodzy odwołują się do powiązań pomiędzy ludźmi, zaufania czy norm wzajemności oraz wynikających z nich skłonności do kooperacji albo wręcz konieczności współdziałania, określanymi jako kapitał społeczny danej zbiorowości.

W ostatnich latach zaobserwować można swoistą ewolucję – przechodzenie od gospodarki, w której wyłącznym miernikiem, a raczej wyznacznikiem zasobności i sukcesu jest posiadany kapitał rzeczowy, do takiej, w której sukces mierzy się również kapitałem niematerialnym.

Problematyka kapitału społecznego znajdowała się początkowo w centrum zainteresowania takich dziedzin nauki, jak: socjologia, psychologia, politologia i etyka. Z biegiem czasu objęła także zagadnienia z zakresu ekonomii. Warto przy tym zauważyć, że idea kapitału społecznego zaznaczyła swą obecność również w dziełach wielu filozofów. Zakładali oni, że powiązania międzyludzkie, świadomość wzajemnych zobowiązań oraz wartości, takie jak przyjaźń czy zaufanie, są elementami niezbędnymi, by społeczeństwo funkcjonowało dobrze. Wątki takie pojawiały się w myśli społecznej, zaczynając od Arystotelesa, poprzez rozważania N. Machiavellego w kwestiach cnót obywatelskich, aż po tezy A. de Tocqueville'a w odniesieniu do politycznego znaczenia formalnych i nieformalnych stowarzyszeń.

Korzenie kapitału społecznego sięgają też czasów rewolucji przemysłowej. Wszak już na jej początku zauważono, iż najpoważniejszym problemem rozwoju zarówno przemysłu, jak i cywilizacji są ludzie. Zatem podstawową kwestią okazało się możliwie szybkie i możliwie najskuteczniejsze przystosowanie człowieka pod względem psychofizycznym, fachowym oraz społecznym do określonego rygoru technologicznego, na którym opiera się przemysł, ale który także, co nader istotne, podlega ciągłym zmianom pod wpływem rozwoju techniki.

Człowiek, nieco trywializując, nie jest – co do zasady – samotnikiem, żyjącym na bezludnej wyspie, a zatem będąc „skazanym” na życie i funkcjonowanie w zbiorowości, siłą rzeczy staje się zorganizowaną istotą społeczną. W konsekwencji zaś – chce czy nie – staje się coraz bardziej zależny od współdziałania z innymi ludźmi. Współdziałanie owo i jednoczesna współzależność przyczyniają się niewątpliwie do pojawiania się określonej struktury społecznej. Jakość natomiast tej struktury determinuje efektywność wykonywanych czynności, a co za tym idzie: osiągnięcie lub nie założonych celów.

Po raz pierwszy terminu „kapitał społeczny” użył w 1916 r. amerykański badacz I.J. Hanifan. Według niego na pojęcie to składają się takie elementy, jak: dobra wola, towarzystwo, koleżeństwo i sympatia oraz stosunki wzajemne pomiędzy jednostkami i rodzinami. Hanifan uważał, że jednostka jest społecznie bezradna, jeśli pozostawić ją samej sobie. Ba, jak wskazuje, jeśli stosunki polityczne i społeczne oparte są na gęstych sieciach interakcji społecznych, możliwości postaw oportunistycznych i warunki sprzyjające nadużyciom władzy podlegają istotnym ograniczeniom. Zaprezentowane przez Hanifana ujęcie kapitału społecznego, jego znaczenie dla poprawy warunków życia ludności nie spotkały się ówczesnie z poważniejszym zainteresowaniem.

Trzeba było poczekać aż do lat 50. XX w., kiedy to kanadyjscy socjologowie zwrócili baczniejszą uwagę na problematykę kapitału społecznego. Miało to miejsce podczas analizowania członkostwa w klubach w odniesieniu do arystów z przedmieść.

W kolejnym dziesięcioleciu opinie zbieżne z tezami Hanifana wygłosiła urbanistka J. Jacobs, podkreślając znaczenie kapitału społecznego, ujmowanego jako sieci nieformalnych stosunków sąsiedzkich, dla funkcjonowania społeczności lokalnych.

W latach 70. ub. stulecia amerykański ekonomista G. Loury użył pojęcia „kapitał społeczny” do interpretowania upadku wartości społecznych po okresie niewolnictwa. Potraktował on kapitał społeczny nie jako komponent społecznej struktury, ale jako jeden z zasobów związanych z tymi relacjami wewnątrz rodziny i społeczności, które sprzyjają jej edukacji i socjalizacji w dzieciństwie i w okresie dorastania.

Upowszechnienie terminu „kapitał społeczny” wiąże się z nazwiskami Pierre’a Bourdieu, Jamesa Colemana, Roberta Putnama oraz Francis Fukuyamy.

Dla pierwszego z wymienionych kapitał społeczny jest zbiorem aktualnych i potencjalnych zasobów, które są połączone w mniej lub bardziej trwałą sieć zinstytucjonalizowanych stosunków społecznych, wzajemnej znajomości i uznania. Przy czym relacje te powinny mieć pozytywny charakter, powodując trwałość postaw wzajemnego uznania, szacunku, przyjaźni itd.

Podobnie dla J. Colemana, kapitał społeczny zawiera się w strukturze relacji wewnątrz- i zewnątrzgrupowych – jest sposobem, w jaki struktura społeczna grupy może stanowić potencjał wspomagający działania jej członków. Postrzega on obecność kapitału społecznego w zaufaniu, informacji, normach i efektywnych

sankcjach, relacjach władzy i autorytetu i stopniu zobowiązań w obrębie grupy. Grupa zatem stwarza kapitał społeczny, a ten umożliwia osiągnięcie celów, które bez niego byłyby osiągalne zdecydowanie wyższym kosztem albo wręcz nieosiągalne.

Trzeci z wymienionych autorów – R. Putnam traktuje kapitał społeczny szerzej, wyznając pogląd, że nie jest możliwe sprowadzanie problemu treści ukrytej pod terminem „kapitał społeczny” do jednej płaszczyzny, idzie tu bowiem o takie zjawiska życia społecznego, jak sieci powiązań, podzielane normy i zaufanie, które ułatwiają koordynację i współpracę dla osiągnięcia wspólnych korzyści.

Wyraźne piętno w dążeniu do jednoznaczności, a zarazem zawężeniu definicji kapitału społecznego odcisnął również F. Fukuyama, twierdząc, że kapitał społeczny jest to zespół nieformalnych wartości i norm, które uznają członkowie danej grupy i które umożliwiają im współpracę.

Warto zauważyć, że na swoistym „ryнку” definiowania i interpretowania pojęcia „kapitał społeczny” również tak potężna i wpływowa instytucja jak Bank Światowy pokusiła się o swoją propozycję w tej mierze. Jest to propozycja terminologiczna zbiorowego autorstwa ekspertów Banku Światowego, wedle której pojęcie to odnosi się do instytucji i norm kształtujących zakres i charakter społecznych interakcji, zakorzenionych w strukturze społecznej i umożliwiających współdziałanie ludzi na rzecz realizacji wytyczonych celów.

Definiując i interpretując treść, która kryje się pod pojęciem „kapitał społeczny”, godzi się wspomnieć także o poglądzie prof. A. Matysiaka, według którego kapitał społeczny to zasób dóbr oraz wartości niematerialnych, które poprzez działanie, interakcje między podmiotami nabierają uprawnionego znaczenia „kapitału” oraz przynoszą korzyści w sferze gospodarowania.

Reasumując, za R. Brolem [2008, s. 316–317] stwierdzić należy, że „Jeśli przedstawione wcześniej koncepcje określić można jako: kulturowa (Fukuyama), strukturalna (Bourdieu), funkcjonalna (Coleman) – to propozycję Putnama określić należy jako kooperacyjną. W myśl tej koncepcji generatorem kapitału społecznego jest – funkcjonujący w warunkach rynku ekonomicznego i społeczeństwa obywatelskiego – mechanizm stymulujący zachowania kooperacyjne”. Niewątpliwie przystaje do niej interpretacja Banku Światowego. A. Matysiak zaś nacisk kładzie na, rzec by można, ciąg zdarzeń, podczas którego dobra i wartości niematerialne uzyskują nowy niejako wymiar, po to aby zwiększyć korzyść gospodarczą.

Tak czy owak – bez względu na to, jakiego przymiotnika użyłoby się do określenia zaprezentowanych definicji, jedno wydaje się wszak pewne: kapitał społeczny jest konglomeratem takich relacji, cech i kompetencji, które są pożądane nie tylko przez jednostkę, ale nade wszystko przez całą zbiorowość. Jest to przy tym wola i zdolność danej zbiorowości ludzkiej do tego, by rozwijać społeczeństwo obywatelskie, tworzyć i rozwijać struktury, stanowiące łącznik pomiędzy sferą ekonomii a instytucjami politycznymi. Jest to także powód i impuls jednocześnie, by tworzyć stowarzyszenia i wszelkiego rodzaju organizacje zacieśniające więzi

pomiędzy członkami społeczności, po to aby współuczestniczyć w usprawnianiu instytucji gospodarczych, politycznych czy np. jednostek lokalnego samorządu terytorialnego.

3. Rozwój lokalny

W Polsce od 1999 r. obowiązuje trójszczeblowy podział terytorialno-administracyjny państwa. Wyróżniamy w nim: gminy, powiaty i województwa. W praktyce samorządowej przyjęto, że pojęcie regionu odnosi się tylko do województw, gminy i powiaty zaś stanowią jednostki lokalne. Przy czym uznaje się, że politykę regionalną prowadzi państwo w stosunku do wszystkich regionów-województw (tzw. polityka interregionalna), a każde województwo w stosunku do swojego terytorium (tzw. polityka intraregionalna), natomiast władze samorządowe powiatów i gmin prowadzą na podległych sobie obszarach politykę lokalną, a zatem także politykę rozwoju lokalnego.

Rozwój lokalny jest częstokroć interpretowany jako szczególny proces, który dotyczy istotnych zmian zachodzących w gminie, powiecie – inaczej mówiąc, w mikroregionie, czyli lokalnym układzie społeczno-terytorialnym. Ten wyodrębniony z otoczenia układ charakteryzuje się na ogół specyficznymi cechami przestrzeni, gospodarki, kultury i tradycji historycznych. Specyficzna, bo inna od otoczenia, może być także hierarchia wartości i potrzeb. Rozwój lokalny jest zatem zarówno w kontekście pojęciowym, jak i w kontekście problematyki z nim związanej bardzo złożonym zjawiskiem. Stopień tej złożoności jest zdeterminowany przede wszystkim różnymi celami strategicznymi, którym rozwój ma przecież służyć, a także różnorodnością działań i przedsięwzięć, jakie go ostatecznie kształtują. Nie bez znaczenia jest oczywiście, kto w tym procesie uczestniczy i jaki wpływ nań wywiera.

Z pragmatycznego punktu widzenia niezbędne są pewne uproszczenia ograniczające pojemność znaczeniową pojęcia „rozwój lokalny” do podstawowych sfer gminy, za które można uznać: lokalną społeczność, gospodarkę lokalną i lokalny ekosystem. Rozwój lokalny w tym znaczeniu jest pochodną zharmonizowanych i systematycznych działań społeczności lokalnej, lokalnej władzy, a także pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie, zmierzający do kreowania nowych i poprawy istniejących wszelkiego rodzaju walorów gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki i przedsiębiorczości oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego.

Efektem rozwoju lokalnego jest proces tworzenia na szczeblu gminy nowych wartości. Są nimi nowe firmy, a więc także nowe miejsca pracy, nowe dobra i usługi, zaspokajające popyt lokalny i pozalokalny. Ogromne znaczenie mają atrakcyjne lokalizacje oferujące tzw. twarde czynniki lokalizacyjne w formie nieruchomości i urządzeń infrastrukturalnych, a także wysokiej jakości środowisko przy-

rodnicze. Tymi wartościami są również tzw. czynniki miękkie, niematerialne, czyli: wiedza, kwalifikacje i nowe umiejętności społeczności lokalnej.

Rozwój lokalny uwidacznia się w strukturze gospodarki lokalnej, którą stanowią jednostki gospodarcze, gospodarstwa domowe, instytucje lokalne oraz władze samorządowe. Zatem nic dziwnego, że w procesie rozwoju lokalnego między podmiotami kreującymi lokalny system społeczny, gospodarczy i przestrzenny uzewnętrzniają się rozmaite powiązania przyczynowo-skutkowe. Są one rezultatem relacji przestrzennych, lokalnej polityki gospodarczej, współpracy i kooperacji, wymiany dóbr i usług, wspólnoty infrastrukturalnej, uczestnictwa w lokalnym rynku pracy. Wynikają także z potrzeby i woli organizowania czasu wolnego, a więc np. rekreacji, uczestniczenia w życiu sportowym, grupach zainteresowań pozawodowych itp.

Gospodarka lokalna może efektywnie funkcjonować na łonie demokracji lokalnej przy spełnieniu takich założeń, jak:

1. Demokracja lokalna ściśle uzależniona jest od pluralizmu politycznego w ujęciu lokalnym;

2. Demokracja lokalna to samorządność społeczności lokalnych (swoboda podejmowania decyzji co do kierunków rozwoju gminy, aktywność społeczna i zawodowa, swoboda zrzeszania się, nieskrępowane głoszenie opinii i poglądów, współdecydowanie o szansach i perspektywach wspólnoty lokalnej);

3. Świadectwem demokracji lokalnej w sferze gospodarczej jest lokalny wolny rynek, a więc swoboda w podejmowaniu działalności gospodarczej, dbałość o uczciwą konkurencję i racjonalność gospodarowania;

4. Umożliwienie również sektorowi komercyjnemu, na równi z samorządowym, współuczestniczenia w procesie ciągłego rozwoju lokalnego.

W Polsce rozwój lokalny, uznawany za kategorię społeczno-ekonomiczną, nie ma długiej tradycji, choć nie jest kategorią całkowicie nową. Upłynąć więc musi zapewne dużo czasu, nim zwrot „rozwój lokalny” przestanie być synonimem marginalizacji, peryferyjności czy wręcz zaściankowości, a zatem spraw i problemów mało istotnych (przy czym nie idzie tu o postrzeganie tego zagadnienia przez ekonomistów, bo chociażby literatura przedmiotu jest tego dowodem, ale niestety „zapóźnioną” częstokroć świadomość społeczeństwa i, bywa, nieumiejętność korzystania z szans rozwojowych). Bez wątpienia szkoda tego czasu. Istota rzeczy bowiem tkwi w tym, że przecież rozwój lokalny jest niezbywalnym prawem społeczności lokalnej, a nadto, bez wątpienia, koniecznością z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego regionu i kraju. To dzięki niemu wszak dokonuje się realizacja interesów indywidualnych i ogólnospołecznych, przy wykorzystaniu lokalnych zasobów i czynników rozwoju. Oznacza to, że ten proces musi być planowany, kierowany i modyfikowany przez struktury samorządowe, a także współdziałające z nimi wszelkie instytucje odpowiedniego szczebla oraz, co ważne niezwykle, reprezentantów społeczności lokalnej.

4. Kapitał społeczny i jego wpływ na rozwój lokalny

Biorąc za podstawę wcześniej zaprezentowane definicje kapitału społecznego i przenosząc niejako jego istotę na poziom lokalny, stwierdzić można, że: kapitał społeczny w wymiarze lokalnym to takie aktualne, utrwalające się i przyszłe zasoby potencjału społecznego (by wymienić choćby: ludzi, ich umiejętności, oczekiwania, potrzebę i wolę wyznaczania celów oraz determinację ich osiągnięcia, szeroko rozumiane zorganizowanie, współpracę, wzajemne zaufanie, poszanowanie tradycji, norm i prawa, identyfikację z otoczeniem, w którym się funkcjonuje, perspektywiczne i konstruktywne myślenie), które niosą z sobą poczucie możliwości, czy raczej rękojmię, otrzymania nagrody w postaci korzyści ekonomicznych, jakich beneficjentem stanie się lokalna gospodarka.

Należy stwierdzić, że aby lokalny kapitał społeczny zasłużył na miano kapitału, to jego efekty ekonomiczne muszą być trwałe. Oznacza to, że ów kapitał społeczny musi przybrać formę kapitału: a) rzeczowego (np. społeczność lokalna zorganizowała się i wybudowała wał przeciwpowodziowy, b) kapitału ludzkiego (np. trwałym rezultatem interakcji społecznych jest nabycie nowej wiedzy, umiejętności i sprawności w jakiejś dziedzinie i mimo że interakcje, które ten rozwój wywołały, już nie występują, to jednak te nowe walory mogą być wykorzystywane w przyszłości i w innych okolicznościach, c) zachowania efektów interakcji społecznych w innej formie kapitału społecznego (np. klub sportowy, pod którego egidą grupa przyjaciół uprawiała rekreacyjnie rowerową turystykę górską, przestał istnieć, to i tak – bo dotychczasowi członkowie tej grupy żyli się z sobą, czują wobec siebie szacunek i zaufanie – w dalszym ciągu będą się spotykać).

Możliwość tworzenia się kapitału społecznego zachodzi tylko w takich okolicznościach, gdy równoległe obok państwa jako instytucji funkcjonuje społeczeństwo zwane obywatelskim. Społeczeństwo obywatelskie zaś ma swe źródło w demokracji. To od niej właśnie zależy rozszerzanie zakresu udziału społeczeństwa, w tym także społeczności lokalnej, w przygotowywaniu, podejmowaniu oraz kontrolowaniu zasadniczych decyzji – również dotyczących rozwoju na poziomie lokalnym.

Bez wątpienia, kapitał społeczny jest dobrem. Jego cechą objawiającą się dostępnością i dużą swobodą uaktywniania się go, możliwością skorzystania z niego lub nie daje efekt w postaci tej mianowicie, że podmioty gospodarki lokalnej dzięki niemu mogą powiększyć szanse powodzenia ekonomicznego (np. zwiększenie produkcji, powiększenie dochodów, a zatem wzrost możliwości konsumpcyjnych, nowatorskie rozwiązania technologiczne, pożądane zmiany organizacyjne, lepszy przepływ informacji pomiędzy uczestnikami życia społecznego, zwiększenie potencjału intelektualnego, rozbudzanie ambicji lokalnych i lokalnego patriotyzmu itp., itd.). To zaś niebagatelnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa, stabilności, znacząco wpływa na ograniczenie niepewności w życiu gospodarczym i społecznym. Ułatwia prowadzenie działalności gospodarczej, czyni łatwiejszą współpracę

pomiędzy członkami społeczności lokalnej, instytucjami i władzą samorządową. Niepewności, z oczywistych względów, nie da się całkowicie wyeliminować, ale jej ograniczenie poprzez włączenie się lokalnego kapitału społecznego może zmniejszyć wydatki materialne, a nawet je zastąpić. To z kolei daje możliwość przeznaczenia zaoszczędzonych środków na inne cele, również działania inwestycyjne, a zatem prorozwojowe.

Lokalny kapitał społeczny, bazując na wzajemnym zaufaniu, partnerskich relacjach, wyznaczaniu wspólnych celów, pobudza aktywność gospodarczą w gminie.

Lokalny kapitał społeczny w różnych społecznościach, a jest to uwarunkowane lokalnymi okolicznościami, ma różną zawartość. Przyczyny takiego stanu rzeczy tkwią w zindywidualizowanych relacjach społecznych, implikowanych takimi czynnikami, jak: indywidualne – w tym osobiste relacje międzyludzkie (np. pokrewieństwo, wspólnota zawodu, zainteresowań), poziom zaufania, wypracowane i obowiązujące normy zależności i ich zinstytucjonalizowanie (lub nie), poziom demokracji (w sensie ustrojowym), wola wzajemnej pomocy. Wszystkie te elementy warunkują aktywność społeczną. Ta z kolei ma różne znaczenie, a zatem inną wagę w krajach rozwiniętych pod względem gospodarczym i inną w krajach o niskim poziomie rozwoju. Podobnie, inaczej rzecz wygląda w państwach o ugruntowanych ustrojowych zasadach demokratycznych, a inaczej w tzw. krajach postkomunistycznych. Zróznicowanie aktywności społecznej odnosi się także do obszarów. W tym znaczeniu, że intensywniejsza jest ona w dużych metropoliach i regionach zurbanizowanych niż na obszarach zacofanych gospodarczo. Jednak nie tylko sam poziom rozwoju gospodarczego odgrywa tu rolę, gdyż uwarunkowania historyczne, kulturowe, religijne wywierają znaczący wpływ na rozmiar aktywności społecznej, bez której rozbudzenie kapitału społecznego wydaje się trudne.

Na uwadze mieć trzeba, że kapitał społeczny może mieć charakter pozytywny, a więc stymulować rozkwit gospodarczy, ale jednocześnie nie wolno bagatelizować ewentualności jego wymiaru negatywnego. Przejawia się to częstokroć w różnego rodzaju działaniach i mobilizowaniu się społeczności lokalnych na rzecz przedsięwzięć niekorzystnych z obiektywnego, w sensie ekonomicznym, punktu widzenia. Znane są powszechnie chociażby przypadki blokowania przez społeczności lokalne budowy nowych dróg, długotrwałych protestów wobec lokalizacji pewnych inwestycji, mimo że logika ekonomiczna i lokalne potrzeby rozwojowe są niezaprzeczalne. W literaturze przedmiotu pojawiają się również przykłady takiego negatywnego kapitału społecznego, którego personifikacją są wszelkiego rodzaju grupy przestępcze, organizacje o charakterze mafijnym, terrorystycznym. Zwraca się także uwagę na to, że chociażby, jak w przypadku Polski, wiekowy stan uzależnienia od państw zaborczych, okupanta, a następnie znacznie ograniczona suwerenność gospodarcza i polityczna ugruntowały w społeczeństwie postawy oportunistyczne, nacechowane wrogością i nieufnością do władzy wszelkiego autoramentu, i to na każdym poziomie. Szczególnie ujawnia się to w wymiarze lokal-

nym przecież, czyli tam, gdzie interakcje pomiędzy obywatelem a władzą, czy instytucjami ją reprezentującymi, widoczne są jak na dłoni.

Lokalny kapitał społeczny przejawia się w kilku wymiarach, a mianowicie: stowarzyszaniu się, powoływaniu i członkostwie we wszelkiego rodzaju organizacjach pozarządowych; tworzeniu partii politycznych i aktywnym w nich członkostwie; udziale w wyborach – czynnym i biernym; zasiadaniu i pełnieniu funkcji w różnego rodzaju gremiach samorządowych, władzach lokalnych i instytucjach im podległych; aktywności towarzyskiej, sportowej, rekreacyjnej, kulturalnej, religijnej; uczestniczeniu w akcjach na rzecz określonych pozytywnych przedsięwzięć, blokowaniu innych, protestach społecznych.

Bez wątpienia lokalny kapitał społeczny to kwestia nader złożona i wielowymiarowa, ale – również bez wątpienia – trudno odmówić mu znaczenia i prawa wywierania wpływu na rozwój lokalny.

5. Zakończenie

Opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o wpływ kapitału społecznego na rozwój lokalny. Kapitał społeczny zdaje się odgrywać coraz większą rolę w rozwoju rozmaitych sfer życia, w tym także odciska on swoje piętno na rozwoju lokalnym. Różnorodność, z jaką definiuje się kapitał społeczny, jest spora. Różnice ujawniają się w zależności od tego, kto podejmuje się definiowania, ekonomista, socjolog, politolog czy też nawet Bank Światowy. Nikt jednak nie kwestionuje istnienia kapitału społecznego. Rozwój lokalny zaś jest prawem i koniecznością z punktu widzenia lokalnej społeczności.

Kapitał społeczny i jego wpływ na rozwój lokalny to problematyka nader złożona, wielowymiarowa, uwarunkowana bardzo zróżnicowanymi czynnikami: ludzkim, geograficznym, historycznym, wyznaniowym, kulturalnym, gospodarczym, wspólnotą (lub nie) celów, chęcią polepszenia bytu, świadomością możliwości wywierania wpływu na otoczenie, konkurencją wewnątrzlokalną i ponadlokalną.

W dobie rozwoju społeczeństw obywatelskich, postępującej demokratyzacji wszelkich sfer życia, coraz większej partycypacji społeczeństw w życiu gospodarczym, politycznym, a więc, co za tym idzie, również samorządności, znaczenie kapitału społecznego staje się nie tylko faktem, ale niezauważanie jego roli w rozwoju lokalnym byłoby niezwykle poważnym błędem.

Literatura

- Brol R., 2008, *Kapitał społeczny w gospodarce lokalnej*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, red. R. Brol, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Fukuyama F., 1997, *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, PWN, Warszawa.
- Gajowiak M., 2012, *Kapitał społeczny. Przypadek Polski*, PWN, Warszawa.

- Growiec K., 2011, *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Academica, Warszawa.
- Klimowicz M., Bokajło W., 2010, *Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, Cedewu, Warszawa.
- Matysiak A., 1999, *Źródła kapitału społecznego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Moroń D. (red.), 2012, *Kapitał ludzki i społeczny. Kreowanie i zarządzanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Putnam R., 1995, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie w południowych Włoszech*, Znak, Warszawa.
- Strahl D. (red.), 2006, *Metody oceny rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Strzelecki Z. (red.), 2008, *Gospodarka regionalna i lokalna*, PWN, Warszawa.
- Szewczuk A., Kogut-Jaworska M., Ziolo M., 2011, *Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka*, C.H. Beck, Warszawa.